

PATRIMONI INDUSTRIAL AL PENEDÈS

É innegable que, avui, les societats més avançades posen en valor elements patrimonials que abans passaven desapercebuts o, senzillament, eren menyspreats. El patrimoni paisatgístic, l'industrial, el de la Guerra Civil o el de la pedra seca, per exemple, són ara objecte d'atenció, estudi i salvaguarda. La celeritat dels avenços de la cultura tecnicoindustrial ha provocat que, quan hem volgut valoritzar el seu llegat físic, bona part d'aquest ja havia desaparegut. Contemporàniament, hem vist com, sovint, moltes coses es tornaven antigues abans de fer-se velles. Això no havia passat en cap altre moment de la història. La velocitat de transformació ha fet que no ens adonéssim de la seva singularitat i importància. Si cal, molts dels fenòmens associats al món industrial anaven acompanyats de tòpics poc atractius. En la majoria dels casos es tractava de coses desendregades, brutes, tronades o greixoses. Quan hem estat sensibles a aquesta història recent que se'ns escapava, molts molins, xemeneies, naus industrials o maquinària obsoleta ja havien passat a millor vida o era del tot impossible la seva recuperació. En aquest sentit, és admirable la feina duta a terme pel sistema museístic del Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya. Un patrimoni que, en no pocs llocs, ara s'erigeix en factor de promoció cultural i dinamització turística de primer ordre. Permeteu-me un exemple. La subcomarca de l'Alt Berguedà és uns dels territoris on la depressió econòmica ha estat més accelerada. L'economia del blanc, el gris i el negre -es a dir, el cotó, el ciment i el carbó- se n'ha anat en orris. Avui, però, les principals iniciatives turístiques pivoten al voltant d'un patrimoni industrial singular i desconegut. Podem contemplar la museïtzació de les mines de Cercs, el tren del ciment que duu la gent des de la Pobla de Lillet fins a les restes de la imponent fàbrica de ciment del Clot del Moro en terme de Castellar de n'Hug, on s'ubica el Museu del Ciment de Catalunya; podem visitar la mina de petroli de Riutort o contemplar les restes de La Petrolífera a Bagà. Un panorama que es complementa amb el sistema de colònies industrials que s'escampen pel Baix Berguedà a tocar del riu Llobregat. Un patrimoni, en definitiva, que permet conèixer la particular història d'aquells territoris. Dit això, què en podem dir, del Penedès? Si ens cenyim al catàleg oficial, descobrirem poca cosa més que les Caves Codorniu de Sant Sadurn d'Anoia o el Museu del Ferrocarril de Vilanova i la Geltrú. En aquesta darrera ciutat també podríem seguir la ruta guiada de la industrialització mitjançant un suport digital d'interpretació. Afortunadament, però, no tot s'acaba aquí. Els rius i rieres del Foix, Marmellar o Pontons, per exemple, ens ofereixen vestigis de molts molins fariners. Les conques del Mediona i el riu de Bitlles conserven les restes físiques d'un bon nombre de molins paperers. Si hi afegim pous de glaç, forns de calç, bòbiles, cellers, aqüeductes i altres infraestructures, ens adonarem que són factors que ens ajuden a explicar el territori. Una interrelació eficaç entre activitat econòmica, assentament humà i medi natural. L'arqueologia industrial no pretén ser restrictiva en relació al camp d'interès. Són importants els continents, però també els continguts: eines, màquines, processos... Així mateix, la disciplina també pot fer-se extensiva al que anomenem la indústria dels serveis públics (canals o fonts d'aigua; serveis de gas o electricitat; mercats i escorxadors...), infraestructures comunicatives o de senyals (ponts, ferrocarrils, fars marítims, torres del telègraf...) i també conjunts d'habitatges obrers, magatzems, elements agrícoles, indústries extractives, etc.

El Penedès, doncs, presenta una diversitat d'elements d'interès, a voltes massa dispersos però que ens permeten de percebre l'estreta vinculació entre territori físic i activitats agràries, industrials o marineres. Finalment, i a risc de ser massa sintètic i excloent, permeteu-me d'apuntar alguns dels exponents més característics d'aquest patrimoni industrial o preindustrial. Potser no tant per la importància de les restes actuals, sinó per la seva significació passada. Podríem citar una vintena de xemeneies de tot tipus, forma i dimensions; el molí de mar de Vilanova, el pou de glaç de Can Romeu dels Borrulls, el funicular de Gelida, la torre del telègraf de l'Ordal, l'autòdrom de Ribes, els magatzems del carrer del Comerç de Vilafranca, el Pantà de Foix i la seva xarxa de recs, la torre d'aigua de la Bleda, els fons del Vinseum, etc.

El problema de la preservació passa per uns criteris selectius adequats i per l'equilibri dels costos de recuperació i manteniment. Cal tenir una visió de conjunt que permeti de prioritzar la salvaguarda d'aquells elements que puguin ser transformats i reaprofitats per a nous usos alternatius. En tenim molts exemples, de la seva conversió en museus, restaurants, centres educatius, equipaments públics, etc. I quan no sigui possible la preservació física caldrà una memòria documental exhaustiva (fotografies, filmacions, memòria oral, documentació escrita...), tal com la Universitat va fer amb el barri del Poble Nou abans de la Barcelona Olímpica.

Així, doncs, l'arqueologia industrial és també un patrimoni de primer ordre que cal tenir en consideració.

Albert Tubau i García

Setembre de 2011